

Marc Conceptual de les Línies de Recerca

Beca Dra. Silvia Sanz Victoria en Teràpia Ocupacional

La Beca Dra. Silvia Sanz Victoria s'atorgarà a projectes que segueixin alguna de les tres línies de recerca que ella mateixa va proposar:

1. Drets de ciutadania i diversitat funcional.
2. Teràpia Ocupacional basada en la comunitat.
3. Introducció a la perspectiva de gènere en Teràpia Ocupacional.

Hem cregut oportú establir els criteris i el marc conceptual de referència perquè és tinguin en compte a l'avaluació inicial dels projectes per tal que aquests s'ajustin als propòsits pels que la beca ha estat creada.

1. Drets de ciutadania i diversitat funcional

De les diferents formes de percebre i de gestionar la diversitat, prenem com a referent el Model de la Diversitat (Agustina Palacios, 2008). Aquest model considera que l'ésser humà, pel fet de ser-ho, aporta riquesa a la societat i es basa en la dignitat i en la vàlua dels éssers humans independentment de les seves capacitats. Proposa l'eliminació dels conceptes de *discapacitat* i *minusvalidesa* i la recerca de nous termes perquè la identitat de les persones no sigui valorada en termes negatius. La dignitat és vista com *intrínseca* a la persona i defensable en l'àmbit de la bioètica i *extrínseca* ja que depèn de la interacció amb altres persones, de la societat i per tant dels drets de cada individu.

Des de l'àmbit acadèmic i des de l'activisme social es defensa que a la persona o persones amb *diversitat* funcional no els manquen capacitats, sinó que les seves formes de fer són diferents. Mario Toboso i Francisco Guzmán (2010) defensen que la *capacitat* és l'activitat totalment realitzada i la *funcionalitat*, és com es realitza l'activitat

Ciutadania i discapacitat.

En la seva tesi doctoral, Silvia Sanz Victoria partia de la definició de ciutadania com el conjunt de drets civils, polítics i socials que atorga l'ordenament jurídic als membres d'una comunitat.

Tal com s'ha vist anteriorment, totes les persones tenim unes formes de fer i de funcionar determinades, de vegades, diferents unes de les altres, però malgrat existeixi aquesta diferència, hauríem de tenir els mateixos drets civils (aquells necessaris per a la llibertat individual), polítics (els que permeten la participació en els assumptes comuns) i socials (tot el conjunt de drets, socials, econòmics i culturals estandarditzats a la societat a la qual pertanyem). A nivell formal el "principi d'igualtat" (Thomas H. Marshall i Tom B. Bottomore, 1998, pp. 22-23) és un aspecte destacat.

La ciutadania és un constructe social instituït per "pràctiques socials relacionals" ja que no són els estats els que confeccionen i atorguen els drets, sinó que els principis cívics segons les condicions de lloc, cultura política i participació es transformen en drets.

Segons diu Xabier Etxeberria (2008), la ciutadania es concep com pertanyent a:

Tot individu humà com a subjecte de drets civils i polítics- i els seus corresponents deures- que especifica la seva llibertat i autonomia en el marc de la igualtat formal i legal, dins d'una estructura estatal democràtica que possibilita el seu exercici (p.17).

Com s'aborda des del principi d'igualtat, les diferències humanes i en particular les diferències en el funcionament de la persona?

La societat moderna a Occident neix amb la idea que les persones formen part d'un contracte social orientat al benefici mutu entre persones lliures, iguals i independents. Diu Martha Nussbaum (2012) que les persones amb discapacitat queden excloses i no hi ha cap teoria del contracte social que les inclogui.

La premissa de partida del contracte social és que qui dissenya els principis bàsics de la societat i per a qui estan dissenyats aquests principis són el mateix, de manera que la ciutadania i les parts contractants del principi social són el mateix. Així, tota persona amb capacitats diferents no és tinguda en compte per la justícia social. Nussbaum proposa que la justícia social ha de ser igual per a totes les persones, apel·lant a la seva dignitat, encara que no tinguin la "racionalitat i autosuficiència que les faci ser productives". L'autora suggereix que el contracte social parteixi de la cooperació social en la que la justícia social i la reciprocitat constitueixen fins en si mateixos i l'altruisme entre persones va més enllà del benefici. La productivitat és important, però no és el que marca la dignitat com a persones. És la pluralitat de les activitats vitals, i no només la racionalitat, el que defineix la dignitat en els éssers humans.

2. Teràpia Ocupacional basada en la comunitat

La Teràpia Ocupacional i els seus professionals estan desenvolupant nous i desafiadors rols en enfocaments de prevenció i promoció de la salut ocupacional de les comunitats. Des del qüestionament de com els / les terapeutes ocupacionals entenem la salut i la discapacitat, considerem necessari traçar un continu en la intervenció comunitària que ens situï en plantejaments de promoció de la salut, participació comunitària i desenvolupament comunitari .

A continuació, s'exposa aquest continu d'intervencions amb enfocament comunitari, considerant que la teràpia ocupacional comunitària no és un àmbit d'actuació de la professió sinó un enfocament per actuar des de qualsevol àmbit de la disciplina.

- a) **Teràpia Ocupacional en la comunitat:** Realitzem aquest tipus d'intervenció quan treballem amb les persones i el seu entorn més proper per gestionar els problemes en l'acompliment ocupacional amb contextos reals de manera que es faciliti la participació ocupacional. Generalment, tal com argumenta Silvia Sanz Victoria (2012, 2016), es tracta d'un procés d'intervenció individual que pretén capacitar, facilitar o donar poder a la persona i, que, en el millor dels casos, estarà plantejada des de la pràctica centrada en el/la client, és a dir en la persona.
- b) **Teràpia Ocupacional amb la comunitat:** Des d'aquest plantejament, a més de treballar amb les persones que experimenten condicions de discapacitat, per a desenvolupar al màxim les seves capacitats i tenir oportunitats d'accés i participació, hi ha un objectiu explícit de treballar amb la comunitat (Silvia Sanz Victoria, 2012). La fita és el desenvolupament comunitari entès com un procés de creació / construcció de capacitats a partir de la implicació de les persones d'una comunitat en el desenvolupament de les seves pròpies estratègies per respondre a l'impacte combinat dels factors polítics, econòmics, ambientals i socials. El desenvolupament comunitari es planteja com un procés

de construcció de capital humà, social i econòmic (Inda Zango, 2011). Des d'aquesta perspectiva, se'ns planteja el repte de transcendir la nostra intervenció, més enllà del desenvolupament de capital humà, per plantejar-nos el desenvolupament de capital social -entès com l'habilitat d'utilitzar les connexions i relacions socials per aconseguir fites individuals i col·lectives- i el desenvolupament de capital econòmic-, havent d'ésser tot dos, sostenibles. Així, les persones incrementen el seu capital social interactuant amb els altres (Inda Zango, 2011). D'aquesta manera, les persones que estan activament implicades en xarxes socials tenen més probabilitat d'obtenir ajuda per realitzar les ocupacions quotidianes ja que les comunitats generalment s'articulen en xarxes socials i, a través de la participació en activitats i ocupacions, donen resposta a necessitats comuns. No obstant, no tothom pot accedir al capital social. De fet, la majoria de les persones amb les que treballem es troben en situacions de major exclusió al no tenir oportunitat de desenvolupar capital social. Davant d'aquesta situació, el nostre repte consisteix a facilitar la participació en activitats i ocupacions comunitàries que permeti la interacció positiva, la creació de xarxes i la transformació de les comunitats perquè siguin cada vegada més inclusives (Silvia Sanz Victoria, 2016).

c) **Teràpia Ocupacional des de la comunitat:** o també anomenada Teràpia Ocupacional de base comunitària, on la comunitat -incloses les persones que experimenten condicions de discapacitat – està implicada en el disseny, la implementació i l'avaluació de les accions que es realitzen (Silvia Sanz Victoria, 2016; Inda Zango, 2017). Això requereix l'establiment de relacions d'equitat i aliances entre els / les professionals i diferents actors i actores del procés. Des d'aquest enfocament, la comunitat no s'entén com a destinatària de les accions plantejades sinó, contràriament, com a protagonista de les accions, els programes, les prestacions i els projectes plantejats.

3. Introducció de la perspectiva de gènere en Teràpia Ocupacional

La perspectiva de gènere en Teràpia Ocupacional ha d'estar present com a eix transversal en el conjunt dels projectes que es presentin, però poden haver projectes que escullin dur a terme una investigació o bé una intervenció específica en aquesta dimensió.

Proposem algunes definicions en el benentès que els que segueixen són punts de partida i que esperem que les aportacions que es deriven de la pròpia beca puguin aprofundir els conceptes i arrelar-los a les pràctiques de la Teràpia Ocupacional.

a) Gènere:

Es tracta d'una categoria analítica i relacional tal com ens recordava Silvia Sanz Victoria l'abril de 2018:

El término «género» no es un sustituto a la palabra «mujeres»; la categoría género va más allá e insta a dar espacio a la búsqueda de sentido del comportamiento de hombres y mujeres como seres socialmente sexuados en un sistema y estructura social –el patriarcado– que históricamente ha generado situaciones de discriminación y marginación de las mujeres en los aspectos económicos, políticos, sociales y culturales; en los ámbitos público y privado.

b) Incorporació de la perspectiva de gènere als projectes:

La perspectiva de gènere és una aproximació crítica a qualsevol fenomen que desvetlla, fa visible, analitza i aborda les desigualtats entre homes i dones, incloent l'anàlisi d'aquelles institucions socials i culturals que les sustenten: la família, la divisió sexual del treball, el sistema econòmic i productiu, els processos de socialització, les lleis i institucions polítiques, el sistema de creences i de simbolisme, els valors i normes socials, i inclús la producció cultural i mediàtica, entre d'altres. La perspectiva de gènere és una mirada de tipus intel·lectual i política, ja que es fonamenta en el

saber produït pels estudis de gènere al llarg de la història del feminisme i de les científiques feministes, o d'altres corrents crítics, i té la intencionalitat de conscienciar per a la superació de les desigualtats de gènere, enteses com a producte d'un procés històric, social i cultural (Maribel Ponferrada, 2017, p. 8).

L'anàlisi amb perspectiva de gènere també ha de contemplar la **interseccionalitat**. Aquest concepte encunyat per Kimberle Crenshaw (Kimberle Crenshaw, 1989, pp. 139-167), fa referència a les múltiples formes de desigualtat i sistemes d'opressió que interactuen produint situacions d'injustícia. Així es consideraran entre d'altres: el gènere, l'orientació sexual, la diversitat funcional, la classe, la racialització, el territori o l'edat. Altres autores proposen a més incloure la espècie en aquestes dimensions (Barbijaputa, 2017, p. 66)

c) Sororitat:

La **sororitat**, terme proposat per Marcela Lagarde (2006), es defineix com:

...una dimensió ètica, política y pràctica del feminismo contemporáneo. Es una experiencia de las mujeres que conduce a la búsqueda de relaciones positivas y a la alianza existencial y política, cuerpo a cuerpo, subjetividad a subjetividad con otras mujeres, para contribuir con acciones específicas a la eliminación social de todas las formas de opresión y al apoyo mutuo para lograr el poderío genérico de todas y al empoderamiento vital de cada mujer (p. 126).

L'autora també considera que la sororitat, al basar-se en la reciprocitat, promou la diversitat (Marcela Lagarde, 2009, pp. 1-5).

Considerem que a l'àmbit de la salut, el concepte de *sororitat* es pot aplicar a aquelles recerques o experiències on es posin de manifest pràctiques de solidaritat entre dones, promoció de xarxes, suport mutu entre iguals i simetria en les relacions entre qui actua com a terapeuta ocupacional i la persona a qui s'acompanya en la presa decisions promovent la seva capacitat d'agència¹.

¹ Considerarem (inspirant-nos en Amartya Sen) com agencia o capacitat d'agència la possibilitat de les persones d'actuar en defensa d'aquells objectius o valors que consideren importants, com subjectes que parlen en primera persona. Es relaciona per tant amb aspectes com l'autonomia personal, l'emancipació o la transformació social i es pot exercir per part de persones individuals o de grups.

Referències bibliogràfiques

- Barbijaputa. (2017). *Machismo: 8 pasos para quitártelo de encima*. Barcelona: Roca Editorial.
- Crenshaw, Kimberle. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*. 1989(1), Article 8, 139-167. Recuperat de <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Etxeberria, Xabier. (2008). *La condición de ciudadanía de las personas con discapacidad intelectual*. Bilbao: Publicaciones de la Universidad de Deusto.
- Lagarde y de los Ríos, Marcela (2006). Pacto entre mujeres sororidad. *Aportes. Equidad de genero (AAG)*, 25, 123-135. Recuperat de <https://www.asociacionag.org.ar/aportes/equidad-de-genero/>
- Lagarde y de los Ríos, Marcela (2009). La política feminista de la sororidad. *Mujeres en Red, El Periódico Feminista*, 11, 1-5.
- Marshall, Thomas H. i Bottomore, Tom B. (1998). *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza.
- Nussbaum, Martha (2012). *Crear capacidades: propuesta para el desarrollo humano*. Barcelona: Paidós.
- Palacios, Agustina (2008). *El Modelo social de discapacidad: orígenes, caracterización y plasmación en la Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad*. Madrid: Cinca.
- Ponferrada, Maribel (2017). *Guia per a la introducció de la perspectiva de gènere en la docència*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Observatori per a la Igualtat. Recuperat de https://www.uab.cat/doc/Guia_perspectivagenere_docencia
- Sanz Victoria, Silvia (2012). Reflexiones y aprendizajes en torno a la rehabilitación basada en la comunidad. *Revista TOG (A Coruña)*, 5, 206-225. Recuperat de <http://www.revistatog.com/mono/num5/comunidad.pdf>
- Sanz Victoria, Silvia (2015). *Vivir tras el golpe. Trayectorias sociales de personas que sobreviven a un traumatismo craneoencefálico* (Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Catalunya). Recuperat de <https://ddd.uab.cat/record/131648>
- Sanz Victoria, Silvia (2016). Pasos hacia una Terapia Ocupacional de base comunitaria. Una aproximación conceptual al enfoque comunitario en la disciplina. Dins Salvador Simó Algado, Alejandro Guajardo Córdoba, Fátima Corrêa Oliver, Sandra Maria Galheigo, Solángel García-Ruiz (Eds.), *Terapias ocupacionales desde el sur: derechos humanos, ciudadanía y participación* (pp. 225-244). Santiago de Chile: Editorial Universidad de Santiago de Chile USACH.
- Sanz Victoria, Silvia (2018, abril 4). Incorporar la Perspectiva de Género en los procesos de rehabilitación [Entrada blog]. Recuperat de <https://ocupandolosmargenes.org/incorporar-la-perspectiva-de-genero-en-los-procesos-de-rehabilitacion/>

Toboso, Mario i Guzmán, Francisco. (2010). Cuerpos, capacidades, exigencias funcionales... y otros lechos de Procusto. *Política y Sociedad* 47(1), 67-83.

Vidal Sánchez, Isabel (2018). La Terapia Ocupacional ante la huelga feminista del 8 de marzo [Entrada blog]. Recuperat de <https://ocupandolosmargenes.org/la-terapia-ocupacional-ante-la-huelga->

Zango, Inda (2011). Definición de Terapia Ocupacional: lo que soy y lo que hago. *Revista TOG* (A Coruña), 4, 62-68. Recuperat de <http://www.revistatog.com/mono/num4/mono4.pdf>

Zango, Inda (2017). *Terapia Ocupacional Comunitaria*. Madrid: Síntesis.